

УДК 343.433(045)

DOI 10.36919/3041-1149(Print).6-7.2025.271-276

Є. Т. Пермінов,*аспірант кафедри права,**ПВНЗ «Європейський університет»**email: evgen_perminov@ukr.net***ORCID 0009-0002-6864-7970;****О. О. Семенюк,***кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри права,**ПВНЗ «Європейський університет»**email: sashasemenjuk@gmail.com***ORCID 0009-0007-9199-6657**

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ОХОРОНИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЗА МІЖНАРОДНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Стаття присвячена аналізу міжнародного досвіду у сфері кримінально-правового захисту прав інтелектуальної власності. Проаналізовано ключові міжнародно-правові договори, які становлять основу для уніфікації правових стандартів у цій сфері. Зазначено, що такі договори сприяють гармонізації національних систем права та забезпечують правову базу для міжнародного співробітництва.

Окрему увагу приділено аналізу національного законодавства, яке формується під впливом міжнародного права, а також міжнародних організацій, як-от Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), у створенні та впровадженні механізмів захисту прав інтелектуальної власності.

Крім того, досліджено механізми протидії порушенням прав інтелектуальної власності, зокрема із використанням штучного інтелекту, блокчейну та ін. Авторами наголошено на важливості міжнародного обміну досвідом у цій сфері для покращення національних механізмів захисту прав інтелектуальної власності та підвищення їхньої ефективності.

Узагальнено, що дослідження міжнародного досвіду у сфері захисту прав інтелектуальної власності сприяє вдосконаленню національного законодавства, захисту інтелектуальної власності, що, безумовно, стимулює розвиток інновацій і залучення іноземних інвестицій в економіку України.

Ключові слова: *інтелектуальна власність, правова охорона, міжнародні стандарти, інновації, гармонізація, конвенція.*

Постановка проблеми та її актуальність. Захист прав інтелектуальної власності є ключовим елементом у розвитку інноваційної економіки, міжнародної торгівлі та забезпечення прав авторів і правовласників. У міжнародному праві застосовують диференційовані підходи до захисту інтелектуальної власності з використанням загальних стандартів правового регулювання.

Боротьба із злочинами проти інтелектуальної власності є актуальною проблемою для багатьох країн світу, оскільки такі порушення (зокрема, піратство, підробка, крадіжка патентів) негативно впливають на економічну, інноваційну й культурну сфери держави та суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання міжнародної системи захисту права інтелектуальної власності розглядалися в багатьох працях таких вітчизняних і зарубіжних учених, як, зокрема: Г. О. Андрощук, Ю. Л. Бошицький, І. І. Верб, Ю. М. Капіца, В. М. Коссак, В. В. Пригода, А. С. Ромашко, О. П. Світличний, Ю. С. Шемшученко, Р. Б. Шишка, Graeme Dinwoodie, William Hennessey, Shira Perlmutter та ін.

Метою статті є дослідження міжнародного досвіду у сфері кримінально-правового захисту прав інтелектуальної власності, аналіз механізмів гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, а також визначення ефективних підходів у боротьбі з посяганнями в сфері інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Крім теоретичного дослідження, вдосконалення правової охорони інтелектуальної власності як на національному, так і на міжнародному рівнях доповнюються ухваленням міжнародних договорів. Саме міжнародні договори сприяють зближенню правових систем і прискорюють процеси гармонізації та уніфікації національних патентних систем [1, с. 110–115].

Міжнародні договори є одним із основних джерел права. Вони встановлюють основи правового порядку та одночасно з міжнародними звичаями, принципами міжнародного права становлять його нормативну систему. Правове регулювання прав промислової власності характеризується розвиненою системою джерел, представлених міжнародними договорами. Зокрема, Паризька конвенція з охорони промислової власності [3], Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків [6], Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, що впливає на промислову власність у частині дизайнів і творів [5], Договір про патентну кооперацію, Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності тощо [8].

Окреме місце в міжнародному захисті та охороні прав промислової власності належить багатостороннім міжнародним договорам, учасницею яких є й Україна. Згідно зі ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною українського законодавства [2]. Відповідно до ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України», якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [3].

Конституція України не закріплює співвідношення юридичної сили міжнародних договорів України, законів та інших національних актів України [2]. Однак Цивільним кодексом України передбачено надання переваги застосуванню правил міжнародних договорів України в разі невідповідності їм законів та інших національних актів цивільного законодавства.

Власне, захист прав інтелектуальної власності передбачений у таких міжнародно-правових актах.

Паризька конвенція про охорону промислової власності [4] була ухвалена 1883 року та ратифікована нашою державою 25 грудня 1991 р. Конвенція забезпечує міжнародний захист патентів, товарних знаків, промислових зразків, реалізуючи принцип національного режиму, за яким громадяни будь-якої держави-учасниці користувалися такими правами, як і громадяни країн, де вони звернулися за захистом. Водночас Паризька конвенція не містить прямих положень про відповідальність за порушення прав промислової власності, натомість встановлює загальні принципи охорони та надає державам-учасницям можливості самостійно визначати заходи відповідальності та санкції за порушення національного законодавства в цій сфері:

1. Національний режим. Кожна країна-учасниця зобов'язана надавати громадянам інших країн-учасниць ті самі права на охорону промислової власності, що й своїм власним громадянам.
2. Право пріоритету. Заявник, який подає заявку на патент, товарний знак чи промисловий зразок у одній з країн-учасниць, може впродовж визначеного строку (6–12 місяців) подати заявку в інших країнах, зберігши дату пріоритету з першої заявки.
3. Об'єкти охорони. Конвенція охоплює патенти, корисні моделі, промислові зразки, фірмові найменування, географічні зазначення та недобросовісну конкуренцію.
4. Боротьба з недобросовісною конкуренцією. Країни-учасниці зобов'язані вживати заходів проти дій, що суперечать чесним комерційним практикам.
5. Патентування винаходів. Країни-учасниці можуть встановлювати власні процедури патентування, але вони повинні дотримуватися загальних принципів, встановлених Конвенцією.

Загалом практичне застосування Паризької конвенції полягає в захисті прав інтелектуальної власності в міжнародному масштабі, забезпечуючи правову базу для транснаціональної діяльності компаній, винахідників і творчих особистостей. Вона допомагає уникати правової дискримінації та спрощує отримання охорони в різних країнах.

У міжнародному праві охорона інтелектуального права власності спочатку забезпечувалася за допомогою двосторонніх угод про взаємність між європейськими державами. Такі угоди мали обмежену сферу дії та позбавлені уніфікованого характеру, тоді як інтернаціоналізація

книжкових і музичних ринків вимагала узгодження режиму охорони авторських прав незалежно від національних кордонів.

У зв'язку з недостатністю двосторонніх угод авторське право виявилось одним з перших серед тих правових галузей, де вдалося кодифікувати міжнародне приватне право в багатосторонньому договорі між європейськими країнами, що отримав назву Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів [5, с. 221].

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів – це міжнародний договір, який регулює охорону авторських прав на літературні та художні твори. Ухвалена 9 вересня 1886 року в місті Берн (Швейцарія) [6]. Основним принципом Бернської конвенції є автоматичний захист: твори захищаються в усіх країнах-членах без потреби в реєстрації.

У контексті охорони авторських прав Бернська конвенція містить такі положення:

1. Принцип національного режиму. Твори, створені в одній із країн-учасниць, мають отримувати таку саму охорону в інших країнах-учасницях, як і твори громадян цих країн. Тобто норми конвенції мають понад територіальний принцип дії.

2. Автоматичність охорони авторського права, для якої не потрібно виконувати жодних формальностей, як-от реєстрація або зазначення копірайту.

3. Мінімальний строк охорони. Авторське право діє впродовж усього життя автора та ще 50 років після його смерті (хоча в багатьох країнах цей строк продовжений до 70 років). В Україні строк дії авторського права регулюється Законом України «Про авторське право і суміжні права» [10]. Охорона авторського права діє впродовж життя автора та 70 років після його смерті.

4. Визначено об'єкт охорони. Це літературні, художні, наукові твори, музика, кінематографічні твори, твори образотворчого мистецтва, фотографії, архітектура тощо.

5. Право перекладу й адаптації. Лише виключно автори мають право дозволяти переклад своїх творів та їх адаптацію.

6. Розуміння моральних прав автора, за яким за ним зберігається право вимагати визнання авторства та протидіяти будь-якій зміні їх твору.

Станом на сьогодні до Бернської конвенції приєдналося понад 180 країн. Україна є її учасником з 1995 р. [6].

Бернська конвенція закладає основи для глобальної системи охорони авторського права, сприяючи міжнародному співробітництву та захисту культурної спадщини. Вона також є основою для багатьох інших угод у сфері авторського права. Зокрема, на її основі були розроблені: Всесвітня (Женевська) конвенція про авторське право – розроблена за участю ЮНЕСКО як альтернатива, що не згодні з її положеннями [11], а також Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право [12] – є спеціальною угодою в рамках Бернської конвенції, яка зі свого боку адаптує її положення до цифрової ери та встановлює додаткові норми щодо охорони авторського права в цифровому середовищі тощо.

На міжнародно-правовому рівні питання реєстрації товарного знаку регулюється Мадридською угодою про Міжнародну реєстрацію знаків (ухвалена 14 квітня 1891 р.), протоколом до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків (ухвалена 28 червня 1989 р.), загальною інструкцією до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків і Протоколу до цієї Угоди (чинна з 1 квітня 2004 р.), додатковим договором, укладеним під егідою Всесвітньої організації інтелектуальної власності та іншими міжнародними угодами [7].

Мадридська система міжнародної реєстрації знаків дає змогу міжнародній реєстрації товарних знаків через подання заявки в одну організацію. Мадридська система керується Міжнародним бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності [8].

Згідно з положеннями Мадридської угоди міжнародна реєстрація відбувається й діє одночасно в деяких або в усіх державах-учасницях. Пункт 2 статті 1 Мадридської угоди проголошує, що громадяни кожної держави-учасниці можуть забезпечити в усіх інших державах-учасницях цієї Угоди охорону своїх знаків, які застосовуються для товарів і послуг та зареєстровані в державі-походження.

Відповідно до Мадридської угоди першим етапом виступає реєстрація товарного знаку згідно з національним законодавством. Водночас, відповідно до Мадридського протоколу на міжнародну реєстрацію може бути заявлено товарний знак, який щойно поданий на національну

реєстрацію, що значно економить час для власника, не змушуючи його очікувати завершення процедури реєстрації. Після отримання національного свідоцтва подається заявка на міжнародну реєстрацію, яка супроводжується сплатою відповідного мита. Розмір мита залежить від кількості країн, на які заявник бажає поширити реєстрацію, кількості класів згідно з міжнародною класифікацією, а також від того, кольоровий товарний знак чи ні. Заявка надсилається до Міжнародного бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі – Міжнародне бюро), яке здійснює міжнародну реєстрацію товарних знаків із дати реєстрації, здійсненої Міжнародним бюро, в кожній державі-учасниці.

TRIPS об'єднує правила інтелектуальної власності в глобальній торгівлі, сприяючи гармонізації міжнародного права в цій сфері. Водночас угода викликає критику, особливо з боку країн, що розвиваються, через можливі обмеження доступу до ліків, технологій та інших важливих продуктів. Україна і TRIPS: Україна є членом СОТ з 2008 р. і зобов'язана дотримуватися норм Угоди TRIPS [13]. З цієї метою гармонізовано законодавство згідно з міжнародними стандартами, зокрема в частині охорони авторських прав, патентів та інших об'єктів інтелектуальної власності. Відповідно до статті 56 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [14], якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж передбачені цим Законом, застосовуються правила міжнародного договору. Україна як член Світової організації торгівлі (СОТ) [15] з 2008 р. зобов'язана дотримуватися норм Угоди TRIPS, що впливає зі змісту статті 3 Закону України «Про приєднання України до Марракеської угоди про заснування Світової організації торгівлі» [16], а саме Україна визнає положення Марракеської угоди, охоплюючи Угоду про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) як частину національного законодавства [13].

Створення Всесвітньої організації інтелектуальної власності є вагомим і важливим етапом у процесі співробітництва держав у сфері інтелектуальної власності, адже ця організація покликана розробляти та впроваджувати міжнародні стандарти щодо реєстрації, виведення на міжнародний ринок об'єктів права інтелектуальної власності, порядку та меж використання цих об'єктів невласниками, механізмів захисту прав творців об'єкта права інтелектуальної власності.

Висновки. На підставі викладеного вище, зазначимо, що вивчення міжнародного досвіду у сфері захисту права інтелектуальної власності має вирішальне значення з кількох причин.

1. Уніфікація правових стандартів. У багатьох країнах існують міжнародні договори, які регулюють захист інтелектуальної власності, наприклад Бернська конвенція, Паризька конвенція, Угода TRIPS. Вивчення їх дає змогу зрозуміти єдині правила та стандарти, що спрощує ведення бізнесу на міжнародному рівні.

2. Підвищення ефективності національного законодавства. Аналіз міжнародного досвіду допомагає вдосконалювати національні закони, адаптуючи найкращі практики до потреб країни. Це сприяє створенню ефективної системи захисту інтелектуальної власності.

3. Боротьба з порушеннями та піратством. Міжнародний досвід дає змогу розробити дієві механізми боротьби з порушеннями авторського права, патентів, товарних знаків тощо. Особливо важливим є обмін інформацією щодо технологій, які використовуються для порушень прав інтелектуальної власності.

4. Захист інтелектуальної власності стимулює інновації, залучення інвестицій і міжнародну співпрацю. Міжнародні компанії більше довіряють країнам із сильним правовим захистом, що створює сприятливі умови для економічного розвитку.

5. Імплементация міжнародних практик дає нагоду суддям і державним службовцям бути компетентними в питаннях захисту інтелектуальної власності на глобальному рівні, що особливо важливо в умовах інтеграції до міжнародних організацій, як-от СОТ чи Європейський Союз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковальова М. В. Проблеми права інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 110–115.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp>

3. Про міжнародні договори України : Закон України від 22 грудня 1993 р. № 1906-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
4. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text
5. Потурай К. С. Особливості міжнародно-правової охорони кінематографічних творів. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 221–226.
6. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 9 вересня 1886 р. (в редакції від 28 вересня 1979 р.). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text
7. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Міжнародне бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності. URL: <https://www.wipo.int/portal/en/index.html>
9. Класифікація міжнародних договорів. URL : https://pidru4niki.com/1770052249462/pravo/klasifikatsiya_mizhnarodnih_dogovoriv?utm_source
10. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>
11. Всесвітня конвенція про авторське право від 6 вересня 1952 р. (в редакції від 24 липня 1971 р.). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052
12. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право від 20 грудня 1996 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770
13. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS Agreement) / Світова організація торгівлі (WTO): вебсайт. URL : https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips_01_e.htm
14. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>
15. Про приєднання України до Марракеської угоди про заснування Світової організації торгівлі : Закон України / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2153-15>
16. Марракеська угода про заснування Світової організації торгівлі (1994) / Світова організація торгівлі. URL : https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/marrakesh_decl_e.htm
17. Договір про патентну кооперацію від 19 червня 1970 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895_001#Text

REFERENCES

1. Kovalyova, M. V. (2023). Problems of Intellectual Property Law. *Kyiv University Law Journal*. No. 1, pp. 110–115.
2. Constitution of Ukraine : Law of Ukraine, June 28, 1996, No. 254к/96-VR. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Law of Ukraine on International Treaties of Ukraine : Law of Ukraine, December 22, 1993, No. 1906-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
4. Paris Convention for the Protection of Industrial Property, March 20, 1883. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text
5. Poturai, K. S. (2021). Specifics of International Legal Protection of Cinematographic Works. *Kyiv University Law Journal*. No. 1, pp. 221–226.
6. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, September 9, 1886 (as amended on September 28, 1979). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text
7. Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks, April 14, 1891. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>
8. World Intellectual Property Organization (WIPO). URL : <https://www.wipo.int/portal/en/index.html>
9. Classification of International Treaties. URL : https://pidru4niki.com/1770052249462/pravo/klasifikatsiya_mizhnarodnih_dogovoriv?utm_source

10. Law of Ukraine on Copyright and Related Rights : Law of Ukraine, December 23, 1993, No. 3792-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>
11. Universal Copyright Convention: September 6, 1952 (as amended on July 24, 1971). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052
12. WIPO Copyright Treaty, December 20, 1996. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770
13. World Trade Organization. (1994). Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS). URL : https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips_01_e.htm
14. Verkhovna Rada of Ukraine. (1993). Law of Ukraine on the Protection of Rights to Inventions and Utility Models. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>
15. Verkhovna Rada of Ukraine. (2008). Law of Ukraine on the Accession to the Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2153-15>
16. World Trade Organization. (1994). Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization. URL : https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/marrakesh_decl_e.htm
17. Verkhovna Rada of Ukraine. (1991). Law of Ukraine on the Agreement on patent cooperation. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895_001#Text

Ye. T. Perminov, O. O. Semenuk. COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS PROTECTION UNDER INTERNATIONAL LAW

The article is devoted to the analysis of international experience in the field of criminal law protection of intellectual property rights. The author analyzes the key international legal treaties which form the basis for unification of legal standards in this area. It is noted that these treaties contribute to the harmonization of national legal systems and provide a legal framework for international cooperation.

Particular attention is paid to the analysis of national legislation which is formed under the influence of international law, as well as international organizations, such as the World Intellectual Property Organization (WIPO), in the creation and implementation of mechanisms for the protection of intellectual property rights.

In addition, the mechanisms for combating infringement of intellectual property rights, in particular with the use of artificial intelligence, blockchain, etc. are studied. The authors emphasize the importance of international exchange of experience in this area to improve national mechanisms for the protection of intellectual property rights and increase their effectiveness.

It is summarized that the study of international experience in the field of intellectual property rights protection contributes to the improvement of national legislation and protection of intellectual property, which certainly stimulates the development of innovations and attraction of foreign investment into the Ukrainian economy.

Key words: intellectual property, legal protection, international standards, innovation, harmonisation, convention.